

Без непосреднога допуштења сачинитељева, нитко ову
пјесму претискати не смеје.

Инв. бр. 319096

СВИЈЕТОМ КНЕЗУ

НИКОЛИ I.

ГОСПОДАРУ

СЛОБОДНЕ ЦРНЕ ГОРЕ

И БРДА.

THE
LIBRARY
OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY
CORPORATION
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
1892

Витежки Кнеже, витежке крви,
Јуначкој земљи, јуначка главо,
Ти Црне-горе грађане први,
Ти свога рода дико и славо!

Осветом ова кипећа пјесма
Противу врагу, кој' вјеру слама,
Који је нашем народу весма
Стр'јешо нјегда — сад гр'јешо нама;

Срдачан одзив знам ва ће себи
У веледушној стечи **Ти** груди:
Зато је само поклањам **Теби**,
А поклон овај залог **Ти** буди

Слободне душе, којано части
У **Теби** **К**неже слободна мужа,
Кој' за слободу готов је пасти,
Ил' мачем свака потргат ужа. —

У Задру на Видов-дан
1864.

Са свом одданости срца
Ј. Сундечић.

ПРЕДГОВОР.

Још године 1853. за мојега борављења у Скрадину, саставио сам кратку Баллату под насловом ове пјесме, т. ј. “Крвава кошуља”, коју сам печатао у “Световиду”, онда у Темишвару излазећем; но која ми се у потоње доба недопадне с више пјесничких обзира, те дођем на ту мисо да исти предмет у повећој пјесми изведем. — И ово је та повећа пјесма, којој се је мој народ с толиком — у нашој књижевности, да тако кажем, још досад недоживљеном — љубави одазвао; мене највећма почастио и у тјескоби мојој подупрђ, а и себи пред свијетом лијепо образ освјетљао: доказавши како он познаје своје пријатеље и љубимце, како ли њихова пожртвовања оцјенјује, и како им је готов свагда у помоћ прискочити. Хвала од срца мојем милом народу! — Ја сам исту пјесму спјевао још у рујну године 1858., али је тад с више узрока, које ми овде нетреба напомињати, нијесам могао на бијели свијет изнијети. Вријеме прође, згода ево дође, да и ово моје дјелце објелоданим. Жалостан је и крвав у њему призор, црпљен из живота онога народа, који зна трпити, али и побједити; и то побједити онако, као што јунак ове пјесме побјеђује свога најнемилијега злотвора.

Сачинитељ.

“ L' offensor obblia,
Ma non l' offeso, i ricevuti oltraggi.”

МЕТАСТАСИО. (У Еџију. Чин III. Пр. 9.)

I. Сан.

Живи зраци прољетњега сунца
Тек бијаху једног јутра
Започели позлаћиват
Врх Ловћена ¹⁾ горостасна,
Кој' се гледа са пучином пустом
Славског мора према себи,
Баш ко двоје заљубљених
Што с' немгу начудити
Једно другог дивну чару;
И птичице пјевке по горици
Бисер-росом обасутој
У пјесме се мило-звучне
Њежним складом разл'јегати;
И вјетрићи лаки лахорићи
Пуни мира, у Бога дивоте,
Од убава горског цв'јећа,
Титрати се младим лишћем
И травица витим перјем:
Изпод бр'јеста стогоднога
Гордо к небу извитога,
Сједи Милка удовица
Сјетна као сиња кукавица . . .
Нит је благо сунце грије,

Ни пјев тица услађује,
Ни тих вјетрић разблажује,
Она сједи горке сузе ваља,
А вија се и превија
Час на десно, час на л'јево,
Као гуја угажена,
Угажена — пригњечена;
Па одједноч прса јој се
Подигоше, узкинуше,
Вриском врисну а грлом покликну:
“Аох Нико — моја дико
 Племенита!
Мој соколе — у невоље
 Поуздани!
Оштра сабљо — десна руко
 Браћи својој!
Бе су твоје — зв'језде очи?
 Куку очи!
Бе ли вране — дуге косе?
 Косо љута!
Бе ли витки — стас јуначки?
 Ах до Бога!
Бл'једа, тамна, — нагрђена,
 Јој до вјека!
Ноћас на сну — Гледах тебе,
 Страшно Боже!
Љуту рану — на срдашцу,
 Рано љута!

Штоно ти је — зададоше
Невјерници,
(Што ни јаде — у дом граде,
Платили их!)
Не јуначком — на мегдану,
Срам да им је!
Но на тврду — божју вјеру
Вјероломци,
Мени кажеш — оштро велећ
Прејађелој:
““Још мој никó — кроз толико
Пусте доби,
Ову рану — разтровану
Неосвети,
Неосвети — непосвети
Десну руку!...””
Па ми треном — из очију
Очи моје!
Ти тад махну — и нестану,
Кам да ми је!
Кó пошљедњи — зрачак сунца
Куку сунце!
Кад у морски — јаз утоне,
Леле Нико! —
Тад се тргох — сну из крила
Безкрилница,
Више мртва — нег' ли жива
Боже!... Боже!...

Ама стани — подла змијо
Крвопијо!
Нећеш дуго — наша куго
Морити нас!...
Гадна стрви — својом крви
Платићеш ни,
Позлобице — немилице
Крв пролиту,
А на соли — и на љебу
Ками!... Ками!...„

Сада Милка њеком мишљу
Кано громом поражена:
“Да, — озбиљним гласом грмну —
Он баш мора својом руком
Осветити отцу ране,
Или пасти на бојишту;
И ако је млађан јоште
Као росе кап на листу,
И у глави цигло око
Јадној мајци ос’јеђелој.” —
Пак се диже и отиђе
С раздраженом груди, која
Ил’ се мора разпукнути
Од силнога таласања,
Ил’ одланут стопро себи
Кад јој жеље узрујане
Стану, пану, стишају се,
Код ројеви пчела умирени. —

II. Ризница.

Неђеља је светац био ;
Светац Богом намјењени,
Рад покоја тјелеснога,
Рад узора духовнога :
Пао народ на Цетиње
К манастиру на молитву.
Божју службу одстојао,
Свом се Богу помолио;
Па пред цркву на тратину
Изишао,
Посједао.
Но момчади и ђевојкам
Крв недаје мировати,
Нег на ноге једни скачу
И у коло хватају се ;
Други с' међу из пушака
Среброковних убојитих :
Док ти старци и јунаци,
Домачице и старице,

Кр'јепе силе,
Јаче жиле,
Пуним купам ракијице,
Све за здравље и у добро здравље,
За јуначко и за пријатељско.

Коло води млађан Вуле,
Црна ока — мушка скока,
Једра плећа — храбра срца;
Коло води, пјесму пјева:

“Дјаволи ²⁾ се село просједнуло,
Као Содом у смрадежно море!...
У нјем' ни се разјази гробница
Србској слави, србском величанству,
И угасну најсјајнија зв'језда
Неманића на народном небу:
Душан силни, Душан неумрли;
Душан, који узвиси Србију
До највеће дике и поштења,
До највеће славе и сјајности,
До највеће среће и узора;
Славном храму склопи вјенчанице
Ком Немања први ³⁾ основ врже;
Скучи Грка, надјача Угрини;
Царство створи, душмане обори,
И размаче владању границе
Од Црнога до Јадранског мора,
Од Марице ⁴⁾ до студене Драве ⁵⁾;
И заставу орла бијелога ⁶⁾

Мал' неразви на тврдом бедему
Охолога града Цариграда,
Божја казан на ком се разврши
Са гордости и са малоумља. —
Умре Душан: све нам умре шњиме...
Србско царство оде у комаде. —
Убојством се Вукашин окаља
Младог цара ⁷⁾ свога господара,
И сам паде под издајном руком
Злата-жељна Арсојевић ⁸⁾ слуге. —
Грк заклети злотворин Србину,
Азијатску упушти аждају
У њедарца себи до срдашца:
Те, стопро јој ојачаше зуби,
Смртно њега ђону и порази,
И на славном његову огњишту
Сави себи удесно гнијездо. —
Лазар брани и себе и царство
Храбром мишћом зета Обилића,
Старца Југа с девет Југовића:
Ал' зравица злокобна му бјеше;
Ал' га изда на Косову Вуче,
На Косову крвавому пољу,
Црној раци србскога живота,
Бе разпори Милош Амурата,
И ђе Лази света глава врци. —
Некрет тада поплави нам царство
Кó бујица кад корито пређе. —

Наше земље, једну иза друге,
Под свој јарам спрегну и утегну. —
Погрди нам вјере споменике.
Опусти нам све народне дике.
Најлакша нам намјени мучења,
Оштар колац и танка вјешала.
Србске дјеве скврни силимице;
Србску момчад ништи немилице;
Србској мајци мило чедо турчи
Вучки јој га са сисе грабећи;
Србским синцим своје апсе пуни,
Да у њима и жедни и гладни
Чаме, вехну, сваку муку муче,
Док не скапљу, док се неутару...
Још их зове рајом невољницом,
Својим робљем, измећарим дина,
И харачећ до душе их љушти,
А и без ње оставља их често,
Како му се скотској вољи свиђа. —

Она браћа, они л' витезови,
Који на врат себи и својима
Таки покор нешћјеше узети:
Ускочише у ове клисуре,
Постојбину стару Балшићеву
И јуначке куће Црнојеве,
Да с поносних њихових врхова
Гледајући — к истоку, к западу,
И к сјеверу до више Дунава —

Рушевине пусте србске славе
— Мамеће нам сузе из очију,
Топле сузе, уз топлије чувство —
Сјећају се што су нјегда били,
Што имали што ли изгубили...
Па да бране себе од душмана
Смјелим срцем, оружаном руком,
Док и циглог тече у животу;
И да мотре на пучину дивну
Јадранскога гласовита мора,
Коју грле земље просв'јећене:
Па да нједра сладком надом кр'јене
Е ће нјегда просвјете пламенак
И у овим брдим просијати,
И народни понос освјетљати. —

Већ четири минуше нам в'јека
Што ми ове бранимо стијене
Нашом крвцом и нашим животом,
Злотвору се недајућ у руке,
Нег' му грдне задајући муке:
Било бранећ границом крајину,
Ил' душманску одбијајућ силу,
Често пута на нас извођену
Кан' да јој је сав св'јет узимати;
Било светећ крви и увреде,
Нашој браћи и нашој родбини
Учинјене, често nanoшене,
Ил' преваром, ил' издајством црним. „п

“Сине, сине, ах! издајством
Злобник јаде нам зададе!...”
— Претрже му пјесму Милка,
Која е попом дотлен била
На Никину тавну гробу,
За душу му помен дајућ
По хришћанском обичају: 9) —
“Сине, сине, ман’ се кола,
И у колу пјесме врле!...”
— За руку га дохвативши
Опет Милка збиљски рече: —
“Сине, сине, амо ходи,
Куд те стара мајка води!...
Амо, амо, већ су доба
Да издајство злотвор плати!
Вапи т’ отчев глас из гроба...
Вашим и ја твоја мати...
А кад ваше родитељи,
Јел’ светијег чега, јели,
Добром сину: него тога часа
Похитити,
Испунити,
Свети позов родитељског гласа?...”
Вуле кан’ да е’ у кам створи
Црне б’јеле непрозбори,
Нег’ оставља лако коло
Те за мајком теком теће:
Нјој кроз душу плам веруга,

Нјем' кроз прса мраз пробија;

Нјој из зјена ватра креше,

Нјему очи слутња кочи:

“Што је мајко?... куд за Бога

Водиш тако синка свога!...”

— Кó да г' од сна потрес прену,

Питат мајку сад окрену. —

“Хајд' куда те води мати...

Непитај ме, знаћеш, знати!...”

“Ах до Бога јес' при себи!

Што је мајко, што је теби? —”

“Непитај ме... знаћеш, знати,

Хајд' куда те води мати!...”

“Ваљда мртва глава паде!...

Кò нам грдне задà јаде?...”

“Ходи сине, све ћеш знати,

Све ће теби одкрит мати!...”

И већ Милка међу тијем

Допанула к тужну дому,

И тек што је праг превргла

У ризницу одма тргла,

Машућ Вули да поступи

Она камо — и он тамо;

Па из свежња нјекакова

Кључ малахан одмотала:

На кољена к земљи пала,

И у нуглу у ковчега

Браву мигла — канак дигла,

На тјеме га наслонила,
Те премеће рухо пусто,
Меком свилом, златном срмом,
Извезено,
Попуњено. —

Па ти јадна — управ са дна,
Већ истегла комад један
Њекакова кобна руха,
И пустила капак с главе,
И једва се исправила
Трептећ као да је стреса
Баш грозница трољетница:
Доклен Вуле сав запањен,
Као ступац од мрамора,
Пред њом стоји и очика
Какву тајну сазнат мора. —

Ал' и виђет часа има,
Кад му оно рухо мати
Сад разтресла пред очима.
То кошуља мушка била,
А на срцу простр'јељена
Пушћанијем бојним зрном,
И свуд браздам мрке крви
Напојена,
Надојена. —

Вуле пили, зборит незна,
Као човјек изван себе;
Причат би му мајка хтјела,

Ал' јој пусто срце зебе...
Нег најзада — страсти свлада,
Па што јаче — зборит заче:
“Вуле синче — мој јединче!
Чедо младо — моја надо!
Ово ти је крвца твога
Родитеља несретнога,
Коју проли злобан душман,
Не јуначком на мегдану,
Но на соли и на хљебу. —
Мирећ главе ¹⁰⁾, с нашим се
Турци њешто поречкају;
Поречкају — посвађају:
Тè Алија тад на вјери,
Из пушке ти отца смјери...
Он већ липса... њега није,
Ама син му Мујо живи,
(Од стоврага стовраг гори.)
Он ти правò својом крви
Крв отчеву платит мора...
Ками!... ах!... и ове ноћи
На сан виђех Ника доћи;
На срцу ми ране каже,
Посрдито говорећ ми:
“Још освету оне траже...”
Баш од твоје синко руке,
Недопó ми тешке муке!
Небило ти никад просто
Моје мл'јеко, кад б' изостó!...”

Кад саслуша млађан Вуле
Таку повјест туговиту,
Таку клетву страховиту,
Одважно јој само рече:
“Ех неба ми, хоћу матери! —”
Па отчеву крв пољуби,
А њег’ стара у врх чела.
“Хоћу Богме!” — опетова —
Крв отчеву и два пута
Јоште сладко поцјелова;
Пак се одè опремати:
Жедан боја и мегдана
Да освети родитеља. —

III. Пут.

Равно поље трава крије,
Благо сунце траву грије;
Красна Стојка стадо пасе:
Стојка дјевче дивна струка,
Стреловита модра ока,
Б'јела као морска пјена,
Коју талае избацује,
А румена као исток
У зорице милој доби. —
Видивши је, клео би се
Да је вила из горице,
Да је љепша од данице. —
Стадо пасе, пјесму пјева,
Пјева пјесму — рекао би:
Кроз усне јој пчела зуји,
Из усна јој мед се ц'једи,
А хлађана проточића
То пријатно жуборкање
Спроводи јој пјесме звуке,
И шњима се сладко спаја

У сугласје лика мила,
Штоно би ти срце, душу,
Разтопило,
Разчинило.
Пјесму пјева — љубав пјева;
Љубав појућ, срце тјеша
Жарким чувством разгријано,
Сталном вјером обећано,
Најдражему у свијету,
Најмилијем у животу.

Тамо доље равним пољем
Млађан јунак хитро гази,
Тек га гари наусница:
Двје му пушке за појасом
Мл'јечним сребром нашаране,
А јатаган до њих цико,
Оштар као оштра гуја;
Отрагу му фишеклије
Пуне праха и олова:
Преко плећа сура струка, ¹¹⁾
А низ леђа китна торба
И у њојзи попутница;
О рамену дуга шарка,
Која циља непромаша. —
Куд погледом оштрим крене,
Из очи му сикте муње,
Гђе л' на земљу ногом стане,
И тврде се дробе ст'јене. —

“Што је Вуле!... куда тако!...”
— Скочив’ Стојка са камена,
Као срна лаконога,
У чуду га питат заче
Кад поред-ње минут хтједе. —
“Непитај ме драга Стојко...
Крв ми за крв ваља лити,
Ил’ проклету вјечно бити.” —
“Стани Вуле, јар ублажи
Уз криоце вјеренице!
Каква ти је сила кажи
Крв прол’јеват немилице?” —
“Није вр’јеме разговору...
Крв ми за крв ваља лити,
Ил’ проклету вјечно бити.” —
Пак се прими кршне горе,
Кршна бр’јега и врлети,
И остави тужну Стојку,
Да се јадом пренемаже
Док се опет к њој неврати,
Кано сунце к рујној зори;
И по кршу, ко по стази,
Све једнако јунак гази:
Жедан боја и мегдана,
Да освети родитеља.

По врховим наоколо
Црногорских страшних брда
Црн се облак хвата свуда,

Па га вјетри и вихори
У ужасном комешању
Прегашају,
Разтурују,
Небом дугим и широким;
И тако се тилим часом
Дан у ноћу преокрену.
Киша точи,
Неда очи
Разтворити — прогледати,
Хука хуче,
Туча туче,
Муње крсте, громи бију,
Заплашени вуци вију...
Божија се воља врши,
Поле, храсте, удар крши,
Оне силе громовите,
И олује валовите.
Растоцима, ривинама,
Шикћу пуге мутне воде;
А Сушица ¹²⁾ помамница,
Ваља дрвље и камење:
Рек би да ће у свом јару,
Саму гору и планину
Стровалити у пучину.
Вр'јеме вр'јеме — мислиш сада
Мора с' небо проломити,
Мора с' земља просједнути. —

Али Вуле напред ступа,
Нити хаје што гром лупа,
Што ли л'јева, што ли дува,
Што л' се руши, што л' се круши.
Страст га води, страст му не да
На погибу ни мислити...
Са камена на кам скаче;
Уз крше се вјешто пење;
Низ стрмен се хитро спушта;
Кроз кланце се згодно вере;
Па га Зета ¹³⁾ сада срета:
На брегове устанула,
Дном се својим помутила;
Несм'јеш на њу ни гледати,
Камо л' на њу ударати. —
Ал' се Вуле чамца маши,
И у чамац ускакује,
Па се веслом отискује.
Маше веслом и десницом,
Стриже ср'једом и матицом:
Но се вали умножише,
Чамац водом преналише...
Тоне чамац, гине нада:
Вуле баца весло тада,
Па размахну храбрим рукама,
Па разметну снажним ногама;
Вал разгони, воду с'јече,
Силе скупља, напред тјера,

Час потоне, час изнине,
Часком клоне, час се вине:
“Нетопи ме водо! — вапи —
Крв ми за крв ваља лити,
Ил’ и мртав проклет бити.” —
Па прикупи снагу снаги,
Те размахну рукама боље,
Те разметну ногам јаче,
И к бријегу већ домаче
Кличућ: “Хвала т’ Боже благи!,” —
У то тану и вјетрови,
Разступе се облачине,
И с неба се зрачак сунца
Већ укаже и просине.
И пошто се на камену
Утруђени јунак малко
Поодмори и окр’јепи,
Узе стазу и планину:
Жедан боја и мегдана,
Да освети родитеља. —
Пружила се Острог¹⁴⁾ ст’јена,
Као руком сатесана.
Изпод ст’јене света црква,
И бијела задужбина,
Мили двори калуђерски.
А пећина у сред ст’јене
Повисоко горе пукла:
К њојзи води уска стаза:

У њој леже свете моћи
Василије ¹⁵⁾ светитеља,
Мироточна штититеља
Оне ломне Горе црне.
Т'јесна врата у пећину
Чува старац калуђере
Б'јеле браде до појаса,
И пребира бројанице,
И моли се вишњем Богу
У страхоти и самоти,
Да одбије својом моћи
Нападача душманина
Од светиња њег'ва рода. —

На ст'јену се Вуле пење:
Скида капу, руку љуби
С'једом старцу пустињаку;
А старац га даље пушта,
Те улази страхобожно
У пећину к светитељу.
Ту се крсти, метанише,
И целива свете моћи:
“Помози ме светитељу,
Црне горе бранитељу!...
Крв ми за крв ваља лити,
Ил' проклету вјечно бити.”
Помолив' се — опет узе
Тапат стазом и врлети:
Жедан боја и мегдана,
Да освети родитеља. —

Кук се диже у сред горе,
А на њему чудо сједи,
Чудно чудо горска вила,
Зрацим сунца обливена,
Штоно зјене смртном сјене;
Чешља косу злаћеницу,
И прецеће плетеницу.

Пут ми Вулу туд наноси,
Па подвири, па привири...
Позна вилу на камену
И стаде јој молити се:
“Посестримо, горска вило,
Штоно с' Марку помагала
Да надрве силна Мусу ¹⁶⁾
Са три срца у њедрима!
Буд и мени у потреби:
Крв ми за крв ваља лити,
Ил' проклету вјечно бити.” —
Њему вила одговара:
“Момче младо голобрадо,
Ја јунака пазим радо,
Кад на мегдан ступа смјело,
Да витежко свјетла чело!” —

Хтједе Вуле зборит даље;
Ну нестале б'јеле виле,
Нити виђе куд се дену;
У воду ли, ил' у гору?
Или к небу под облаке,

Гђе влашићи коло воде?...

И кад зборит већ неможе,

Прса му се тајним жаром

Тад још већма разгријаше,

И весело пут настави:

Жедан боја и мегдана,

Да освети родитеља. —

Данак мину, ноћ наступи

У свом чарном величанству.

Све се пови и тишину

И у густу ноћну тмину;

Само букоч и јејина,

Кадшто муклим својим гласом

Ноћни покој попрекину,

И вијава гладна вука

По планини разјекне се.

Љутим кршем, узпрсицом,

Није даљег путовања

Ил' без вила, ил' без крила. —

На подину, на травицу

Паде Буле да с' пребаци

Сладким санком и почитком.

Сан борави, сан усн'јева:

Гђе се бори љута гуја

Са соколом птицом сивом,

И гђе најзад соко гуји

Дорвљава, смрт задава. —

Тим се прене, а зорица

Исток ружам обасула,
И пред св'јетлим зв'језда царем
Путе чарно разтворила.
Брже скочи,
Диже очи
К високому небу горе,
И завапи: "Боже, Боже!
Сатвори ме у сокола,
Да дојачам злобној гуји:
Да ме тешка клетва мене,
Кад подамном душман пине!" —
Пак се даље на пут креће;
До мала је већ на мјесту,
Куд да кивна жеља вуче,
Те ногама ватру дава:
Жедан боја и мегдана,
Да освети родитеља. —

IV. Јунаштво.

У јуначкој земљи Херцеговој,
Светог Саве негдашњој области ¹⁷⁾,
Штоно стење још под силом турства
Разуздана, мамом помамљена,
Кó роб сињи под несносним јармом,
Самовоља што га наваљује;
До границе убаве горице,
Гђе јунаци радо крвцу лију
За крст частни и слободу златну,
Два најслађа аманета срцу,
Које чује понос човјечности
И познаје узор душевности:
Пукло поље, на сред њег' главица
На главици извила се кула,
А њу танки чардак надкрилио. —
На чардаку, на свилену сагу
Сједи туре, ноге подавило,
Лулу пије, каву присркује,
И дозива Златију кадуну,
И бесједи Златији кадуну:

“Златко моја, моје мило злато,
Изпрошено, скоро доведено!...
Сједи Златко до кољена мога,
Огрли ме десном и рукавом,
Па послушај да ти њешто причам., —
— Сједе Златка, а прихвати Мујо: —
“Идем мила данас у крајину,
Да изгоним царева харача,
Штоно сам га скоро закупио. —
Ја сам Златко јунак од мегдана,
Сиви соко од сокола сива. —
Бабо ме је, — покојна му душа! —
На самртном часу свјетовао,
Да ни крста крсту непоштедим,
А негмоли живот и ужитак:
Док ми треба, да ми и робује:
Куд ми треба, да га отискујем:
Кад нетреба — с хрџом у рувину...
Тако чинећ цевап стичем души¹⁸⁾
Код нашега Мухамеда свеца,
Коју Богу до кољена сједи,
Баш ко сада ти узаме душо,
Па му шапће правде и кривице:
Правде турске, а кривице влашке. —
Алаâх, Златко, помогó ми тако!
Биће орлим мяса од вашџади,
Биће псима крви од пашџади. —
За пару ђу главу узимати,

За грош цигли влаха објесити,
За руспију на колац набити. —
Влах је кадо проклето кољено,
Које сноси робство и невољу
Од Косова до данашњег дана,
Муке трпи, и злопати јаде,
А крста се неће да одрече,
Нит' се каје, но свагда остаје
Душман дину и његову сину. —
Наши ђеди и наши прађеди,
Власи бише, за крст крвцу лише;
Него посље боја косовскога,
Бе свечева вјера преоблада
И власима изби царовање,
Царовање и господовање:
Падше им љуске са очију,
Па се дина чврсто прихватише
И господства славна задобише.
Све што крсту в'јерно остануло,
Учинише својим робовима;
Погнаше их да им земљу раде;
Да се мију у крвару зноју
На матици, ралу и полузи:
Па да њима ново и готово,
Ја имали ја немали, дају;
Да бегови без икаква труда,
Господују и да шемлукују;
Да биране коње ус'једају;

Да се часте лулом и филџаном,
Подвив' ноге на меку душеку;
Да довоље вољи у свачему
Пусти ђеиф куд је год повуче;
Да с' ни истом цару у Стамболу
Неклањају, кад им шуне глави:
Када ли им стане запредати,
Новарења њека наливати. —
Влах је робље док Турчина има;
И дина ми! (заклетва је тежка),
Неће ласно подигнути врата,
Доклен тече штапа љесковога,
И у гори коџа буковога,
Док је гране за танка вјешала,
И наџака тешка убојита
Штоно гони на ноздрве душу,
И доклен је троструке канџије
Куда куџа да туд коџа пуџа,
И док може бритка ђорџа рубит
Влашке главе кó у гори гливе:
Па му царе слао ил' неслао
Хатхумајме и ситне фермане;
Бези ухом ни макнути неће,
А камо ли цара послушати...
Неби Златко, онога ми св'јета!
Наши бези, старинско кољено,
— Сваки љуђи од љуџице гује,
А силнији од свакоје силе —

Послушали редом и попр'јеко
Свеколике св'јета господаре,
А негмо ли цара у Стамболу,
Па баш да их све на једну рпу
Зло задеси, таман утамани...„

Сад Златија милом опојена,
Слушајући господара свога,
— Гђе јој таким јунаштвом се хвали,
И гђе власим у крв душманује —
Пољуби га у врх чела б'јела;
А он као, да га бијес снађе:
“Стан' те власи! — риком се разрикну —
Стан' те кује!... доста ће вам глава
Зубе цирит на овом чардаку,
А једна ће зачинит остале:
Таман глава оног крштењака,
С којим најпре данас сукобим се!„ —

Тако рекó, добро надорекó,
А тананој кули на кашији,
Стаде лупа алке замашите,
Да се кула из темеља тресе;
А уз лупу јунак подвикује,
Громовито, веле увредито:
“Џиди Мујо, турска арамијо!
Пољуби се с кадуном госпојом,
Па м' излази на мегдан јуначки. —
Твој Алија, проклета балија,
Штоно сада у џенему плаћа

Црном душом, злобе почињене:
У земљи му свака кост проклета!
На вјери ми уби родитеља...
Крв његова од мојијех руку
Ваши сада освету крваву;
Ја га морам данас осветити,
Да бих знао живот изгубити.
Нег излази, ако жена н'јеси!
Ил' се завиј у зелену бошчу,
Па се кради св'јету од очију,
Као ваше буле угурсузи! —”

Кад то чуо Мујо са чардака
Брже викно Усеина слугу:
“В'јерна слуго да ми седлаш б'јељца,
Да ја оно влашће безобразно
С ногу скинем теке сабљом махнем.”

Треном Усо б'јељца оседлао,
И кићеном уздом зауздао,
И прекрио од скрлета бајом,
И по баји простро рисовину,
И притего до троја колана,
И натако седлу на јабуку
Кубурлије с пуним кубурама. —
А међутим поскочио Мујо,
И овјо сарук око главе,
И о бедри ћорду припасао,
И с кадом се л'јепо поздравио:
“С Богом Златко, надај се јабуци;

Мртвој глави, на стржеву коцу! —
Па се сишо́ часом пред авлију,
Па у седло свом биелцу пао,
Па га оштром обоо мамузом,
Па потекó низ то поље равно,
Баш онамо гђе га чека Вуле,
Као лаве борбе ужељени. —

Што с' о коњу Јабучилу ¹⁹⁾ прича,
И без крила доличи му б'јељко.
Кад се прогне и гриву разтресе,
А узвине дугачкијем репом,
Е, промислиш, у небо ће клисит;
Кад ли пољем у трк отисне се,
Присегó би у прсима душом,
Да с' ни црне земље недод'јева.
Све му пара на ноздрве суче,
Врућа пара, као пламен врући.
На уста му б'јела пјена скаче,
Од жестине и пусте хитрине.
Из конит' му жива ватра креше,
Кó варнице кад по главњи тучеш.
Па се као муња из облака
Циглим часом на боришту нађе. —

“Удри Мујо, редица је твоја,
Ево теби гола прса моја!...”
— Грмну Вуле, кои е' непрепао
Од помаме коња и коњика,
Најжешћега свога противника. —

Мујо њега с мјеста послушао,
Па кубуром у срце га гађа:
Пуче пушта као гром илински;
Али Вуле окретно се врну,
Као да га невиђено вила
Моћном руком узе и котури,
Те му зрно кобно, убојито
Мимо груди срчане прозвижди,
Па замјери из дугачке шарке
И он Мују тамањ међ' обрве:
Но му клета на огњу закисла,
Те планула, а не ставила. —
Хитро Мујо тад сабљу потеже,
И насрну зором и јуришом
Да распори на дв'је поле Вулу,
Као његда Каштриотић Ђуро
Што распори јединијем махом
Младо туре и под њим коњица:
Ал' га јунак на јатаган шчека
Тако силно, да им с' обојици
Оружије бритко изпрелама,
Изпрелама и на траву врци. —
Тада Вуле из грла повика:
“Сјахуј Мујо ако жена н'јеси,
Да хрвањем срећу окушамо!...”
Немогло се на инако Муји;
Јер је зазор под именом жене
Останути, смрти избјегнути:

Него слети с виловита б'јељца,
Па с Вулетом у коштац се хвата...
Хеј! сад б'јеше часа и виђети:
Стискоше се чим се ухватнше,
Стискоше се љуто, немилице,
Све им прште ребра под мишицам.
Часком Мујо поодигне Вулу,
Да удари о ледину шњиме:
Но се момак на ноге дочика,
Кó на ступце од живице ст'јене,
И намјере душманину празни.
Часком Вуле Мујом обомане,
Угиње га куд му руке дође;
Но он лако свалит му се неда,
Кó ни тврда у гори клисура.
А час опет гњевно ујарени,
Издигу се у кр'јепка наручја,
Те се носу и тамо и амо,
По боришту и зеленој трави,
Жедни крви и кивни животу
Један другом — душман душманину.
Пушу, реже, шкрипћу и ломе се,
Кó два лава срдита, помамна,
На жаркоме од Африке п'јеску;
Па им пјена удара на уста,
Вули б'јела, Муји сукрвава. —
Подуже се тако комешали,
Да небјеше погодити ласно

При кому је срећа ил' несрећа...
Кад најпосље младо Црногорче,
(Ком се стидно учинило било
Тако дуго мегдан дијелити,)
Скупи силе и из петне жиле,
Те с' натеже и к себи притеже,
Тако снажно, тако још одважно,
Већ од боја изнемогла Мују,
Да м' у трбух ртењачу свину
И разможди угвежђене руке,
И нештедно — као вјетар храстом
Раздрманим из корена сама —
Груну шњиме о ледину тврду,
Која јекну и у двоје пукну,
Од пустрога зора и потреса...
Па кољеном на прса му клече:
Па га л'јевом дохвати за браду,
А десном се добави крњатка
Од Мујине исте сабље бојне:
— Сам Бог знаде колика ли пута
Напојене у крајини крвцом
Тужне раје чемерне сироте;
Не невољом, него од об'јеса,
Понајслађе на овоме св'јету
Угодности мусулманској души! —
Па га коље по б'јелу врату...
Мујо вапи Мухамеда свога,
А Вуле му шалом одговара:

“Ајах туре! Мухамед ти спава,
Или љуби гиздаве Хурије, ²⁰⁾
Па твој светац у забавам таким,
Ил’ нечује, ил’ нехаје за те:
Већ је теби свакојако мр’јети,
Као чеду отца пакленог,
С којим ће те до мала шејтани
У џенему частит по заслуги!,, —
Па му главу са рамена сруби,
Па је себи у торбицу тури;
Па м’ ухвати виловита б’јељца;
Па се њему у то седло баца:
Па одјезди пољем широкијем,
Као зв’језда небом плаветнијем. —

Кад Златија виђе са чардака,
— Којој злобно мало прије срце
Од радости мал’ непроби груди,
Слушајући погибију раје,
И војнова јунаштвом хвастања:
Те јој устне јоште топле биле
Од пољубца, што га њему дала,
И повољства у срцу чувена; —
Када виђе, е погибе Мујо
У сред поља и кобна бојишта,
И да влашће одјаха му б’јељца,
И да русу однесе му главу:
Смрче јој се сунце пред очима,
Мозак јој се помути и глави,

Па се сруши с висока чардака
У авлију на тврду калдрму,
Те ни жива к земљи недопала...
Кои о злу, тај иде и по злу;
Зло чинио, или га желио. —

V. Јабука.

Близу близу већ бијаше
Трећи данак да заб'јели,
И разтури ноћне тмине
Са кићена земног лица:
Одкад Милка камен тврди,
Нити плаче, нит' се миче,
Ни што збори, ни што твори,
Ни сна хвата, нити бдије;
Јер јој туга р'јечи гуши,
И на оку сузе суши,
И у њедру срце гвозди,
Да јој једва куцат може...
Страшне муке! Боже, Боже! —
Ну с двора се глас заори:
“Отвор' мајко, мајкô отвори!”
Па из тога туговања,
Ил' ти право умирања,
Трже Милку, која позна
Синовљево дозивање;
И поумив да јој бјежи

Од душмана и крвника,
Отворајућ пред њим врата,
Залети га љутом р'јечи,
Штоно срцу ко́ гром звечи:
“Зар ми у лугу липсат волиш?,,”...
“Бог ми недó, стара мати!
Свједок ова јабука ти...,,
— Прихвати јој Вуле збиљски,
Спртив торбу, вадећ главу
Алијина мрска сина,
И пред ноге материне
Бацајућ је, птезирућ је. —
“Ја небјежим, нит' би бјежó
Да морија мене ћера:
Нег душману,
На мегдану
Одсекох ти русу главу;
И до наше кршне горе
Доиграх му још на б'јељцу,
(Што га само јахат смије
Османлија силеџија, ²¹)
Па и њега нагнах тамо
На дубоку бездан-јаму
Неби л' његод јоште био
Своме Муји од потребе:
И јуначки,
Не хрђаћки,
Свог осветих родитеља.,” —

Кад то чула Милка, која
Већ од пуних двадесет љета
Незнађаше што је радост,
Која јој се срца прими
Сада, као пламен живи:
Објеручке паде Вули
Око врата обилата,
Па га љуби, грли, стиска
Своме њедру, својој души;
У заносу сва већ гори,
Па му 'вако мило сбори:
“Мој соколе жив ми био,
Поштен ти се глас пронио!...
Просто теби оно мл'јеко,
Којим сам те задојила!
Проста свака капца зноја,
Што ми б'јело смочи чело,
Док сам тебе подгојила!
Просто све ти било просто!...
Кад ти тако срце бије
У прсима јуначкима;
Када таки жар те грије
За својијем и својима! —
Честита ти дивна Стоја,
Вјереница врсна твоја:
Коју љубиш као очи,
Која т' љуби виш' нег очи!
Рађала ти соколиће,

И крилате змајевике,
Који ће јој свјетљат лице
И у туги тјешит срце!...»
Па погледа испод очи
На Мујину главу мрко:
Загрози се, зубим шкрину,
Те родбини и дружини,
— Тамо часком скупившој се
Око Вуде у весељу
Међући се из пушака —
Срдитијем гласом рече:
““Де, на оштар колац сада
Набодите тога гада,
И на Табју²²⁾ кулу, коју
Лоб ло лоба турски круни,
Засадите, нек је кљују
Грабежљиве суре птице,
И нека је људи грде
Злим именом издајце.”” —

Док длан о длан, а на кули
Већ бијаше мртва глава
Крвопије хришћанскога. —
А сав божји данак ови
Проведе се у радости
И весељу народному;
Док незашо срп мјесече
За врхове кршне горе,
Те звиездама дивна неба

Уступио царовање,
И земљици нашој мајци
Жељно и сладко мировање. —

*
* *

Освета је грозно дјело,
Што с тим, који увређује
Увређеног споређује;
Премда с' може рећи смјело,
Да пригодом коби худе
Посљедицом нуждном буде,
Коју траже, ишту, хоће,
Нарав, људи и небеса:
Да с' оштрије казне злоће,
И утаре пород б'јеса. —

ДОДАТАК.

—

Сљедујуће двије пјесме управ зато овде
додајем: једно, да и овим премалахним знаком
засвједочим моју праву харност према многоброј-
ним мојим предбројницима; а друго, што све
три ове пјесме, црпљене из једнога и истога из-
вора, понајбоље у једној и истој књижици стоје.

Мајка Црногорка.

(Догађај из црногорско-турскога рата од г. 1862.)

Као гамад, гамад љута,
Турадија кивна грне,
Да распуди, да прогута.
Соколове Горе Црне.
Соколови, складна браћа,
Одбијају силне чете:
Један по три врага мете;
Један по три у гроб спраћа. —
Крсташ-барјак Милан носи,
Први иде, ко лав коси
Око себе злобне тмуше,
Што дом хоће да му сруше.
Ал' на једноч сину, пуче,
Убојита пушка бојна,
Па јунаку зрно стуче
Посред-ср'једе прса гојна.
С крви њему душа бјежи;
Оставља га мужка снага:
Он издише, и већ тежи
У покоја њедра блага...

Брат му Криле тад прискочи,
Пољуби га међу очи:
Ал' непроли над њим сузе,
Нег му из руку барјак узе;
А Милана мртва спусти,
На зелену траву доље:
“Умрo за дом!,” — тек изусти —
Па полети брже боље
Там' пред војску, гђено јачи
Ужас љутог боја влада;
Гђе се крше ножи, мачи;
Гђено доста сваких јада:
Ту што срета, све обара,
Боде, коље, с'јече, пара;
Без одмора, без престанка,
Све од јутра до по данка. —

Но час суђен и њем рупи:
Заурња се Зебек груби,
Па га ножем тежко лупи,
И на истом мјесту уби. —
Кo посјечен храст у гори,
На земљицу јунак паде;
Нити јекну, нит' прозбори,
Нег душицу Богу даде.

Крвник скочи, барјак лати,
Да с' Омеру с даром врне:
Али он' час грдно плати
Дрзовитост душе црне.

Њихов трећи братац Иво,
Момче младо али живо,
У том трену баш допаде
Да освети братске јаде.
Отиште се за крвником,
Кó разјарен рис са криком:
“Стани зв’јеру!... Стани скоте!...”
Састиге га,
Престриже га,
И крсташ му барјак оте. —
Па пред своје брже ступи,
Гђено врело зрње крупи;
Гђе најжешћи и најјачи
Ужас љутог боја влада;
Гђе се крше ножи, мачи;
Гђено доста сваких јада:
Ту што срета, све обара,
Боде, коље, с’јече, пара,
Без одмора без престанка,
До пред сами измак данка. —

Али и он — ах невоље! —

Небијаше среће боље,
Него ли му брата оба,
Што сиђоше већ до гроба. —
С турског шанца топ загрми,
Картач носу попут града;
Зрно Иви чело смрви,
Тè на земљу мртав пада.

Тко заставу сад да носи... ..

Тко да више Турад коси?... ..

Стара Сока, дивна мати,
Ових тријух храбих чеда,
Дошла у стан, да их гледа;
Да их оштрим оком прати:
Пред злотвором да јој неби
Окаљали образ себи.

Чим и Иву виђе пасти:

“Хвала Богу!,” — кличе само —

Пак потрака брже тамо,

Пригушујућ силне страсти,

Задовољства, туге, јара,

И мајчина пустог жара.

Ојача јој живот слаби,

Крсташ-барјак чврето зграби;

Иву љуби, ал' неплаче,

Нег му друштву зборит заче:

“Три имадох; сва тројица

За дом су ми данас пала:

Ја неқвасим сузам лица,

Јер су умр'јет храбро знала...

Проста њима, проста буди

Моја храна, прости труди!...

А барјак ћу сама носит;

Имам дома два унука:

Док подрасту, ја ћу косит,

По прилици горског вука,

Душманина, кој нам гњети
Дом, слободу и крст свети., —
Ово рекав, напр'јед ступи,
Гђено врело зрње крупи;
Гђе најжешћи и најјачи
Ужас љутог боја влада;
Гђе се крше ножи, мачи;
Гђено доста сваких јада...
Ту пред војском све до ноћи
Свој одржа ст'јег убави,
Док у трипут јаче моћи
Свог злотвора, горски лави
Непогнаше — распудише,
Кó страшиве мале мише. —

Онај народ, који има
Мајка 'ваких, 'ваких чеда;
Зар би међу народима
У најстражњи нугó сједа:
Да му мила зора сване?...
Један, велик да постане?...

Црногорко јунакињо,
Слава, слава, слава теби!...
А ти враже нашег рода,
Дркћи, бој се, презај, зеби!...
И наш ускрс мора стићи
Тè из гроба нас подићи. —

Црногорац.

Црна гора љути камен,
Црногорац пусти пламен:
У камену изникао,
У камену одрастао.
По камену оре, пасе,
Неда на њег', ко ни на се.
Викó пушки и ханџару,
Зимној стужи, љетњем жару.
Довољна му сура струка,
Комад хљеба, чесан лука.
Код олова и код праха,
Ни од пакла нема страха.
У камену камен тврди,
Шта да њему дозлогрди?...
Челик-прси свагда голе,
Као исте горске поле;
Соко-душа свагда врела,
Кан' да се је с громом спрела;

Лавић-срце свагда справно,
Да одбрани право давно,
Своју циглу слободицу,
Своју вјеру и кућицу. —
Чим заори — глас по гори:
“Ев’ немани да нас мори!...”
Нема рока:
У трен ока,
Црногорац кремен живи,
— Само свога
Зовнув’ Бога —
Ето грне,
У смрт срне,
Као брзи соко сиви. —
Куд нагоди
Ту погоди:
Пушка цакне,
Једног смакне,
Нож му кине,
Главу скине. —
“Удри!”, викне —
Душман цикне...
“Чега вр’једиш!...
“Шта га штедиш?...”
— Прикор гракне —
Злотвор акне,
И у крви
Грезну стрви. — —

Аох Боже!
Тко се може,
Црногорцу
Ратоборцу,
Истакнути,
Измакнути!...
Муње бржи,
Бије, пржи:
Па заупи,
Па окупи,
Боље, боље,
Те страшније коље. —
Десет буде на једнога:
Но помоћу милог Бога,
Од Косова па до сада,
Наш Шпартанац ув'јек свлада,
Ув'јек брани своју гору,
Као орó на тимору
Своје драго гн'јездо свито,
Своје гн'јездо поносито. —
Кад је њојзи само стега,
Жив би за њу у гроб лега;
А негмоли пао неби,
И освјетља образ себи,
На крвавом бојном пољу,
За невољу,
Којом рају њег'вом пр'јети,
Душман вјечни, кивни и клети? —

Црна Гора благо теби,
Код такових твојих лава!...
Ти си њима сладка мајка,
Они теби чеда права:
Ти ћеш свагда код њих бити
Црна својим злотворима,
Ал' и св'јетла као сунце
Свим у накрет Славјанима! —

Примјетбе.

Уобће примјећујем да сам нарочито у оним мјестима гђе Милка или Вуде зборе, узео њекоје облике и изреке из Црногорскога говора; као што сам узео и више турских ријечи у оним мјестима гђе турчин збори или гђе Вуде шњим говори.

- 1) Ловћен, црногорска планина изнад Котора.
- 2) Дјаволи, село близу Цариграда гђе је Душан од напрасне смрти умро, 18. сижечња 1356., идући с војском да исти Цариград освоји.
- 3) Стефан Немања I., отац Св. Саве, прозван у калуђерству Симеон; први је основао краљевство србско, а умро је 1199. год. у светој гори. Он се у србској цркви као Светитељ светкује.
- 4) Марица, ријека у Румелији, излива се у Еђејско море.
- 5) Драва, ријека, која се излива у Дунав близу Вуковара.
- 6) Бијели двоглави орб на црвену пољу, био је грб србскога царства.
- 7) Младог цара, т. ј. Уроша сина Душанова, којег је Вукашин Мрњавчевић, отац Краљевића Марка, истим Урошом наименовани краљ србски, својом руком убио. И овога цара светкује србска црква.

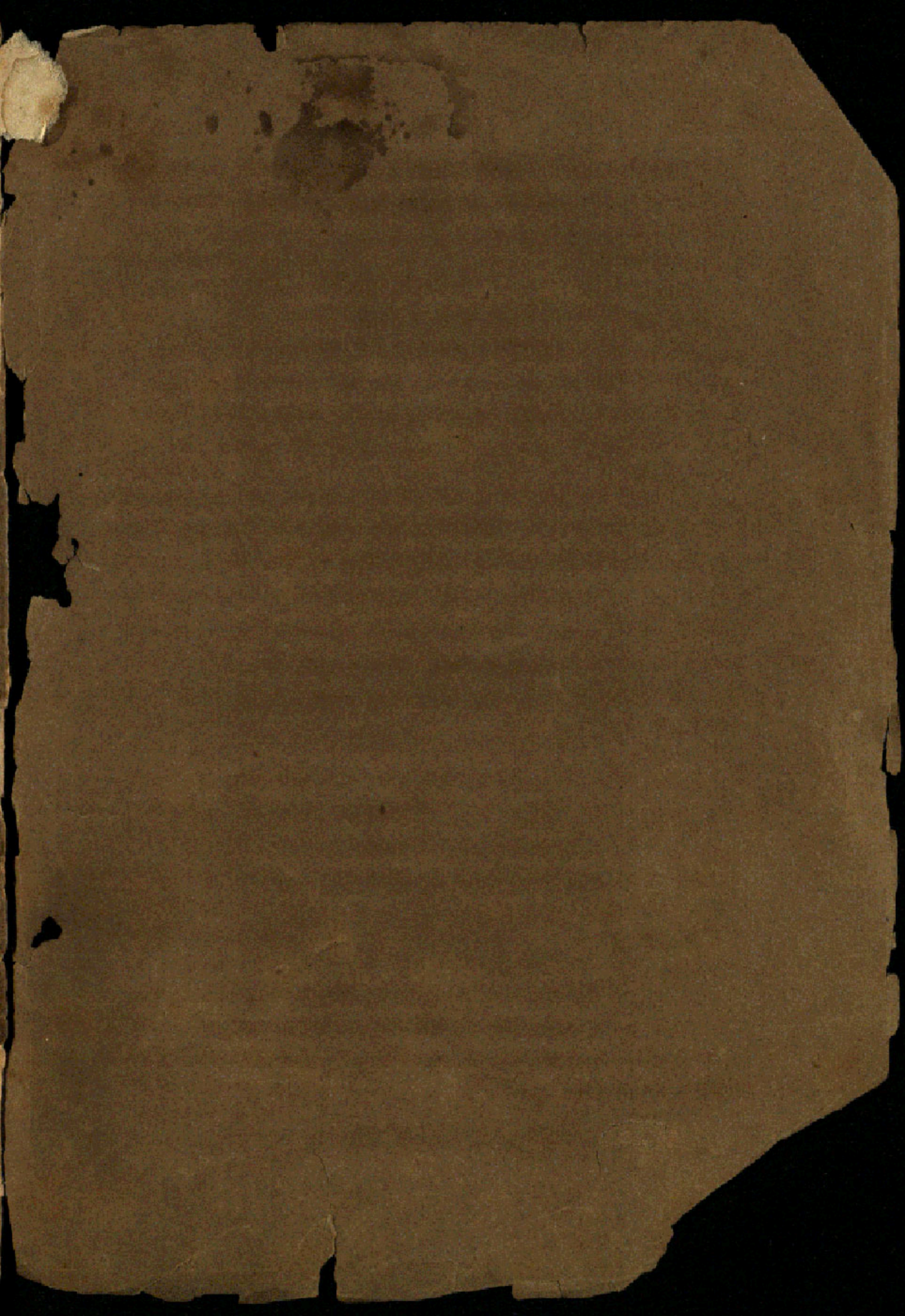
- 8) Пошто су Турци разбили Вукашина на ријеци Тана-ри, он се даде у бијег заједно са својим слугом Ни-колом Арсевићем, који опазивши о Вукашинову вра-ту златан ланац, нападне на њ и убије га. Ово бијаше очевидна казан Божија.
- 9) Обичај је код православних Хришћана чешће своима мртвима, посље свршетка службе божије са своим Свештеником на гроб изићи, и ту им помен уз обичну молитву учинити. И код простог народа постоји пред-расуда, да душа оног мртвога, који случајно на сан долази, има њеку особиту потребу од молитава; те, ако је у стању она особа, којој се спило о мртвом, она му одма учини помен, плати литурђију и т. д.
- 10) Мирити главе. Тај обичај постоји особито у Црној Гори, а и по другим многим мјестима куда нам народ живи, т. ј. састану се на уреченом мјесту обе стране што су у завади; изведу добре људе, да се о миру договарају. При којој страни остане кривица вишега или и неправеднијега убојства, она страна мора више пута врло скупо крв платити. Догоди се пак често да се и при оваком мирењу једна страна с другом посвађају и опет изкрве.
- 11) Струка, огрњач Црногорски.
- 12) Сушица, поток, који дијели Бјелопавлиће од Катунске нахије, и само при велику поводњу напрасито тече, ваљајући дрвље и камење, и слива се у Морачу.
- 13) Зета, ријека: тече по сред Бјелопавлића, и код Спу-жа утиче у Морачу.
- 14) Острог, црква и Манастир у Брдима.
- 15) Василије, монах родом из Херцеговине. Народ га је Црногорски због његова побожнога живљења себи за светитеља узео.
- 16) Мусу Кесецију, о ком пјева народна пјесма.

- ¹⁷⁾ Херцеговину је поклатио Светом Сави његов брат краљ Стефан, те се прозове иста земља: Област Св. Саве.
- ¹⁸⁾ По мухамедовом закону, што више зла Турци чине Хришћанима тим још заслужнији постају свога цетета (раја).
- ¹⁹⁾ Јабучилу, крилатом коњу Момчила војводе по народ. пјесмама.
- ²⁰⁾ Хурије, прекрасне жене, које Турци у свом рају за награду добивају и шњима се наслађују.
- ²¹⁾ На бијелу коњу само је турцима у Турској слободно јахати, и то поради њихових вјерозаконских узрока.
- ²²⁾ Табја, кула на Цетињу, на коју се његда мећаше посјечене турске главе на коље понабадане.

UNIVERSITET
BEOGRAD

ЊЕКОЛИКЕ ГЛАВНИЈЕ ПОГРЈЕШКЕ.

- На стр. 6. сх. 1. мјесто ва, читај да.
" " 9. сх. 8. немгу читај немогу.
" " 16. сх. 21. Зравица, читај Здравица.
" " 30. сх. 10. камснугу, читај каменугу.
" " 31. сх. 1. вашићи, у њекојим комадима,
читај влашићи.
-

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

P₁₉ Ср I 507. 1